

بررسی مدل حجره‌نشینی و مدل خوابگاهی

حجره‌نشینی طلاب از گذشته در حوزه های علمیه متداول بوده است تا جایی که بخشی از زندگی و هویت طلاب تبدیل شده است. اما در سالهای اخیر برخی مدارس علمیه به مدل خوابگاهی گرایش پیدا کرده‌اند. به نظر می‌رسد که مدل خوابگاهی بر مدل حجره‌نشینی ترجیح دارد. در ادامه به توضیح این امر می‌پردازیم.

مزیت‌های مدل خوابگاهی:

۱. انتقال سریع و آسان فرهنگ طلبگی
طلاب واردشده از دبیرستان و دانشگاه با فرهنگ‌های مختلف نیازمند به دریافت فرهنگ طلبگی هستند و تقسیم آنان در حجرات و خارج کردن آنان از دسترس مستقیم مربیان امکان تربیت و انتقال فرهنگ طلبگی را دشوار می‌سازد. در نقطه مقابل، در مدل خوابگاهی با افزایش زندگی جمعی و نشست و برخاست طلاب با یکدیگر، انتقال فرهنگ به صورت ناخودآگاه توسط طلاب پایه‌های بالاتر انجام می‌پذیرد.
۲. فراهم شدن نظارت مداوم غیرمستقیم طبیعی
نظارت در حجرات گاه به صورت قهری و با ورود به حریم خصوصی طلاب با تکریم آنان منافات پیدا می‌کند. حال آنکه در مدل خوابگاهی نظارت به صورت جمعی و توسط خود طلاب انجام می‌گیرد و امر به معروف و نهی از منکر به صورت عملی در طلاب تمرین می‌شود.
۳. تربیت اجتماعی و پرهیز از تفرد افراطی
طلاب باید برای ایفای رسالت بزرگ اجتماعی خود آماده شوند. مدل خوابگاهی به صورت تدریجی، خجالت و حیای افراطی و انزواطلبی را برطرف می‌سازد و تمرینی برای ارتباطات مفید و سازنده اجتماعی و کار جمعی است.
۴. زمینه بروز معایب و ایجاد سوژه‌های تربیت
با زندگی افراد در حجره عیوب افراد آشکار نمی‌شود. در حالی که در زندگی اجتماعی زمینه بروز خصوصیت‌های اخلاقی طلاب، زمینه شناخت بیشتر طلاب برای مربیان و زمینه تربیت چهره به چهره ایجاد می‌شود.
۵. بهینه‌سازی وقت با جلوگیری قهری از اتلاف وقت در حجره
خلوت حجره، استراحت‌های بی‌برنامه بین فعالیت‌های علمی و نشست‌های جمعی دوستانه گاه موجب اتلاف وقت قابل توجه در برنامه طلاب می‌گردد. حذف حجره، تعریف ساعات آموزشی و معرفی خوابگاه به‌عنوان مکانی برای خواب و فضای رفاهی عمومی به‌عنوان مکانی برای استراحت و تجدیدقوا کوتاه در بین روز تا حد زیادی موجب نظم در برنامه‌ریزی و بهره‌وری بیشتر در وقت خواهد شد.
۶. بهینه‌سازی فعالیت علمی و نظارت بر آن
با سوق دادن مطالعه به کتابخانه دارای میز اختصاصی تمرکز طلاب در مطالعه به‌طور محسوس افزایش می‌یابد. همچنین با انتقال مباحثه به فضای مباحثات از حواشی آن جلوگیری می‌شود و جدیت بیشتری بر مباحثات حاکم خواهد بود. در نتیجه این امر، فعالیت علمی طلاب بهینه می‌شود.
۷. انتقال حس موقت بودن حضور در مدرسه و ضرورت کار جهادی علمی و تهذیبی

با توجه به محدودیت زمان هر طلبه برای بهره‌گیری تمام‌وقت از فضای مدرسه و تأثیر قابل‌توجه این دوران پیش از تأهل در رشد علمی و تهذیبی طلاب، لازم است مدرسه روحیه کار جهادی و بهره‌گیری حداکثری از فرصت‌ها را در طلاب ایجاد کند. مدل خوابگاهی برای ایجاد این روحیه مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

۸. اشغال فضای کمتر در مدرسه علمیه

معمولاً بخش قابل‌توجهی از مدارس علمیه به حجرات طلاب اختصاص یافته است این میزان گاه تا نصف یا سه‌چهارم فضای مدرسه را در برمی‌گیرد. مدل خوابگاهی مکان بسیار کمتری را اشغال می‌کند. این امر می‌تواند به توسعه سالن مطالعه و سالن مباحثات طلاب بینجامد.

معایب احتمالی:

۱. خسته‌کننده بودن زندگی جمعی در مدت طولانی

پاسخ: طلاب امروز مدت طولانی در مدرسه نمی‌مانند. غالباً از دیپلم و بالاتر از دیپلم وارد حوزه می‌شوند و با گذشت چند سال ازدواج می‌کنند. طلاب ورودی سیکل هم با توجه به اقتضائات سنی (تعلق به خانواده و نیاز به کسب مهارت‌های اجتماعی) مناسب است شب‌های محدودی در هفته را در مدرسه بمانند.

۲. رفع زمینه انجام کارهای شخصی

پاسخ: با فرهنگ‌سازی و برنامه‌ریزی می‌توان انجام امور را به خود طلاب سپرد. طلاب در گروه‌های کاری تقسیم شده و امور خدماتی و فرهنگی و علمی را با مشارکت هم انجام می‌دهند. با این روش کار شخصی آنان را کسی انجام نمی‌دهد بلکه برای انجام وظایف محوله در ارتباط با محیط مدرسه احساس وظیفه می‌کنند. پیش‌بینی مکان برای شستشو و پهن کردن لباس، پیش‌بینی ظرف‌شویی در کنار سالن غذاخوری و مواردی از این دست می‌تواند زمینه انجام امور شخصی را فراهم سازد.

۳. رفع زمینه‌های عهده‌داری مسائل و مشکلات هم‌حجره‌ای

پاسخ: در مدل خوابگاهی با تعداد متوسط، طلاب به تعداد بیشتری ارتباط برقرار می‌کنند و نیز توجه به مسائل یکدیگر را به‌صورت عملی از یکدیگر به‌ویژه از طلاب بزرگ‌تر می‌آموزند.

۴. از بین بردن خلوت‌های فردی

پاسخ: توصیه و فرهنگ‌سازی برای تهجد و عبادت و فراهم ساختن فضای مناسب در نمازخانه در تمام ساعات شبانه‌روز زمینه‌ساز خلوت‌های فردی است. به‌عکس بیداری عده‌ای از طلاب در سحر مشوق بقیه طلاب برای تهجد خواهد بود. از سویی دیگر در مدل حجره کم‌تعداد، معمولاً طلاب برای فرار از ریا و جلب‌توجه، از تهجد در حضور هم‌حجره‌ای پرهیز می‌کنند و به مکان‌های بزرگ‌تر می‌روند.

۵. حذف حریم خصوصی

پاسخ: تخت، کمد، میز اختصاصی در سالن مطالعه همراه با امکان برنامه‌ریزی برای ساعات خواب‌و بیداری، نمونه‌های مثبت و طبیعی حریم خصوصی است؛ ولی به نظر می‌رسد این اشکال تا حدی بر سیستم خوابگاهی وارد است. البته در نقطه مقابل، مدل خوابگاهی از خلوت‌های غیر مطلوب و آسیب‌زا جلوگیری می‌کند.

۶. سخت بودن زندگی جمعی برای افراد با روحیه‌های درون‌گرا

پاسخ: باید طلاب را برای زندگی اجتماعی تربیت کنیم و مدل خوابگاهی زمینه‌ساز رفع خجالت‌ها و جلوگیری از انزوا و تمرین زندگی اجتماعی است.

۷. عدم امکان مطالعه در حجره به‌ویژه در ایام امتحانات
- پاسخ: با توجه به اهمیت مطالعه در روش تحصیل حوزوی و لزوم تمرکز و رعایت آداب آن (مانند دراز کشیده نبودن)، با فراهم بودن سالن مطالعه مناسب، فعال و شبانه‌روزی نیازی به مطالعه در حجره نیست. به‌ویژه با تأمین میز مطالعه اختصاصی در سالن مطالعه برای هر یک از طلاب و ایجاد انس با آن مکان، فعالیت علمی طلاب بسیار بهینه خواهد شد.
۸. عدم امکان مباحثه در حجره
- پاسخ: مباحثه در مکان عمومی (نمازخانه یا سالن اجتماعات) برای کنترل مباحثات توسط مسئولین و حضور استاد درس و ناظر مباحثه از طلاب پایه بالاتر مناسب‌تر است. علاوه بر این، با برگزاری مباحثه در مکان عمومی از حواشی وقت‌گیر آن پرهیز می‌شود و جو پرنشاط علمی را نیز ایجاد می‌کند.
۹. ماشینی شدن و عدم امکان برنامه‌ریزی متفاوت و یکسان‌سازی برنامه‌ها و سلاقی
- پاسخ: در مدل خوابگاهی با فراهم بودن امکان استراحت در ساعات غیر آموزشی در خوابگاه و امکان مطالعه در سالن مطالعه در تمام ساعات شبانه‌روز امکان برنامه‌ریزی فردی افزایش می‌یابد. به‌عکس در مدل حجره‌ای افراد ناچار به برنامه‌ریزی مشترک خواهند بود.
۱۰. عدم امکان استراحت و تجدیدقوا بین روز
- پاسخ: با پیش‌بینی فضای رفاهی عمومی (پاتوق) مشتمل بر چای، روزنامه، امکانات ورزشی و ... مکانی برای استراحت و تجدیدقوا در ساعات آموزشی فراهم می‌گردد.
۱۱. عدم امکان ورود مهمان
- پاسخ: پیش‌بینی مکان مجزا برای ملاقات و اقامت مهمان در مدل خوابگاهی ضروری است. در نقطه مقابل در مدل حجره‌ای با ورود مهمان، مزاحمت جدی برای طلاب هم‌حجره‌ای ایجاد می‌شود.
۱۲. مخالفت با سیره علما
- پاسخ: بی‌شک سیره غیرمتصل به معصوم حجیت ندارد و شایسته تقلید نیست. از سوی دیگر به نظر می‌رسد روش حجره نشینی در سیره سلف حوزه در مقام مقایسه بین دو روش انتخاب‌نشده است. به تعبیر دیگر در گذشته چاره‌ای به‌غیر از حجره‌نشینی طلاب نبوده است. موارد زیر را می‌توان به‌عنوان شواهدی بر این مدعا دانست.
- الف. فراهم نبودن تخت و لزوم خواب روی زمین و در نتیجه جاگیری زیاد و ایجاد بی‌نظمی در مدل خوابگاهی
- ب. نبود کمد و لزوم استفاده از طاقچه‌ها برای کتاب‌ها، لباس‌ها و سایر وسایل طلاب
- ج. پرهزینه بودن ساخت مکان‌های بزرگ و انحصار مکان‌های بزرگ در موارد لازم مانند مساجد و مدارسها و ...
- با این توضیحات به نظر می‌رسد روش ساخت حجرات در مدارس علمیه تا صده گذشته ناگزیر بوده و پس از آن به‌عنوان الگوی مطلوب در ساخت مدارس علمیه در نظر گرفته شده و تکرار شده است.

جمع‌بندی:

به نظر می‌رسد مدل خوابگاهی خالی از آسیب نیست ولی از آسیب‌های زیادی جلوگیری می‌کند و محاسن قابل‌توجهی دارد و در مقام مقایسه بر مدل خوابگاهی ترجیح دارد. افزون بر این مدل خوابگاهی لازم است با اجزای مکمل طرح اجرا شود، در غیر این صورت موجب ایجاد محدودیت و احساس خستگی در طلاب خواهد شد و در رشد علمی طلاب تأثیر منفی خواهد داشت.

اجزای مکمل طرح:

۱. کتابخانه مطلوب (ترجیحاً با میز پژوهشی اختصاصی برای هریک از طلاب)
۲. مکان مطلوب برای مباحثات
۳. فضای رفاهی عمومی (پاتوق)
۴. مکان مجزا برای حضور میهمان
۵. مکان مناسب برای خشک کردن لباس‌های شسته شده

مدل مطلوب:

غرفه‌های ۱۲ نفره با راهرو وسط سراسری که تمام یا بخش قابل توجهی از دیوارها و درب‌های بین راهرو و غرفه‌ها از جنس شیشه دوجداره باشد.
هر غرفه مشتمل بر:

۱. ۶ تخت دوطبقه (پایین تخت‌ها به سمت قبله)
۲. کمد‌های فردی (داری رخت‌آویز و طبقه و جاکفشی. کمد‌ها در جهتی غیر از جهت قبله باشد).
۳. فضای پوشیده پارچه‌ای برای رختکن
- ۴.

سایر امکانات موجود در راهرو خوابگاه:

۱. اتاق امور طلاب (اتاقی در ورودی راهرو که در طول روز در اختیار مسئول امور طلاب است و در صورت لزوم، شب‌ها مسئول شب در این اتاق اقامت می‌کند).
۲. اتاق مشتمل بر چند اتوبخار و میز اتو و جایی برای آویختن لباس
۳. سرویس‌های بهداشتی به تعداد لازم
۴. حمام (با تهویه مناسب)، رختشوی‌خانه (با امکان شستشوی دستی و با ماشین لباسشویی اتوماتیک خانگی) و مکان پهن کردن لباس (این مکان ترجیحاً باید آفتاب‌گیر و قابل تفکیک بر اساس شماره خوابگاه‌ها باشد).
۵. آشپزخانه (آبدارخانه) (مشتمل بر وسایل پخت و پز برای روزهای تعطیل و یخچال برای وسایل طلاب)

نکته:

۱. فضای خوابگاهی از فضای آموزشی جدا باشد تا طلبه قهراً از محیط خوابگاهی خارج شده و سپس وارد محیط آموزشی شود. ورود به حیاط می‌تواند روش مناسبی برای جداسازی این دو محیط از یکدیگر باشد.
۲. امکان اعمال محدودیت در ورود طلاب پیش‌بینی شود. مثلاً در ورودی راهرو خوابگاه درب پیش‌بینی شود.
۳. اتاق امور طلاب در ورودی خوابگاه به شکلی پیش‌بینی شود که در ساعات آموزشی و اعمال محدودیت برای ورود به خوابگاه از بیرون خوابگاه نیز دسترسی داشته باشد.

محسن حاجی مرادخانی

مدارس علمیه حضرت مهدی (عج) مشهد

شهریور ۱۳۹۷